

Hengellisen työn ja vankila-sielunhoidon linjaukset

Esipuhe

Hengellisyys on rikosseuraamuksen aikana tärkeä voimavara henkisesti raskaassa elämäntilanteessa. Hengellinen kuntoutus on historiallisestikin vanhin kuntoutuksen muoto vankiloissa. Monikulttuurisessa ja moniarvoistuvassa maailmassa hengellisyyden kirjo on laajentunut, ja tämä on näkynyt jo pitkään myös vankiloiden arjessa. Hengellisten palvelujen tarve ei ole vähentynyt, mutta se on muuttanut muotoaan. Näihin muuttuviin haasteisiin vastataan nyt näissä Rikosseuraamuslaitoksen hengellisen työn ja vankilasielunhoidon linjauksissa, joissa korostetaan eri uskontojen ja vakaumusten huomioimista ja kunnioittamista. Aikaisemmin tällaista kokonaisvaltaista linjausesitystä ei ole ollut. Linjausten on tarkoitus toimia edelleen pohjana hengellisen työn kehittämiseksi Rikosseuraamuslaitoksessa.

Linjauksiin on koottu hengellistä työtä ja vankilasielunhoitoa määrittävät kansainväliset säädökset ja kansalliset lait. Hengelliseen työhön on syntynyt vuosien aikana erilaisia hyviä käytänteitä, joiden yhtenäistäminen yksiköissä on yksi linjausten tavoite. Hengellisen työn organisoinnista ja työnjaosta annetaan yleiset linjaukset, jotka huomioivat kuitenkin yksiköiden erilaiset tarpeet ja resurssit. Hengellistä työtä koskevat eettiset ja turvallisuusmääräykset sitovat koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa, ja niihin on sitouduttava myös ulkopuolisten toimijoiden silloin, kun he työskentelevät Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden kanssa.

Hengellisen työn ytimessä ovat edelleen vankilapastorit ja -diakoniatyöntekijät. Myös seurakunnista käyvät pastorit ja diakoniatyöntekijät ovat käytettävissä useissa yksiköissä. Hengellisen työn yhdyshenkilöinä toimii myös muuta Rikos-seuraamuslaitoksen henkilökuntaa niissä yksiköissä, joissa omaa pastoria tai diakoniatyöntekijää ei ole. Merkittävä rooli on myös eri kirkko- ja uskontokuntien hengellisen työn vapaaehtoistyöntekijöillä ja yhteistyökumppaneilla. Myös vapaaehtoisia hengellisiä toimijoita ja yhteistyökumppaneita koskevia käytäntöjä on pyritty yhtenäistämään näissä linjauksissa.

Hengellisen työn toimijoiden tarjoama tuki on usein myös psykososiaalista tukea, jossa ihminen kohdataan kokonaisvaltaisesti erilaisine tarpeineen. Hengellisen työn voidaan todeta liittyvän mm. päihde-, mielenterveys-, lapsi- ja perhetyöhön sekä sosiaalityöhön. Vankilaympäristössä tarvitaan mahdollisuutta omaksua rikoskeskeiselle elämälle vastakkaisia arvoja ja tavoitteita, joiden pohjalta voi rakentaa rikosseuraamuksen jälkeistä aikaa. Hengellisten palvelujen eri muodot on koottu omaksi palvelukartaksi liitteisiin. On kuitenkin huomattava, että hengellinen työ on edelleen oma erityinen osa-alueensa, joka vaatii nimenomaan hengellisen työn ammattilaisen osaamista.

Rikosseuraamuslaitoksen johtoryhmä on hyväksynyt Rikosseuraamuslaitoksen hengellisen työn ja vankilasielunhoidon linjaukset 21.5.2019. Ne ohjaavat valtakunnallisesti Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää hengellistä työtä ja sen kehittämistä. Linjausten toteuttaminen käytännössä edellyttää yhteistyötä Keskushallintoyksikön, rikosseuraamusalueiden, yksiköiden ja yhteistyökumppanien kesken. Linjaukset on hyvä jakaa tiedoksi yksiköiden koko henkilökunnalle ja tarvittaessa ohjeistaa yksiköissä tarkemmin linjauksista seuraaviin toimenpiteisiin.

Helsingissä 4.6.2019

Esa Vesterbacka
pääjohtaja

Pia Puolakka
erityisasiantuntija

Linjaustyöryhmä: Sami Puumala (asiantuntija, Kirkkohallitus), Pia Puolakka (erityisasiantuntija, Rikosseuraamuslaitos), Marko Meijer (pastori, Vantaan vankila) ja Marita Nummelin (erityisdiakonian johtava diakoniatyöntekijä, Helsingin seurakuntayhtymä)

Sisällys

Esipuhe	1
1 Johdanto	5
2 Uskonnon harjoittamista rangaistuslaitoksessa koskevat säädökset	7
2.1 Uskontoa koskevat kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat	7
2.2 Kansallinen lainsäädäntö	9
3 Hengellisen työn muodot vankiloissa	11
3.1 Hengelliset toimijat suljetuissa vankiloissa ja avolaitoksissa	11
3.2 Vankilan pastorin toimenkuva	11
3.3 Vankilan diakoniatyöntekijän toimenkuva	12
3.4. Eri kirkko- ja uskontokuntien toiminta	12
3.5 Hengelliset osastot	12
3.6 Hengellinen vapaaehtoistyö	13
3.7 Hengellisen toiminnan tilat	13
3.8 Hengellisen työn toimijat vapautumisvaiheen tukijana ja yhdyskuntaseuraamuksissa	13
3.9 Vankien ja heidän läheistensä informointi hengellisestä toiminnasta vankilassa ja vapautumisen jälkeen	14
3.10 Vankien hengelliset tarpeet osana sijoittelua ja rangaistusajan suunnitelman laadintaa	14
4 Hengellisen työn organisointi ja työnjako vankiloissa	15
5 Hengellisen työn eettiset ja turvallisuuskysymykset	16
6 Hengellisen työn liittyminen vaikuttavaan ja kuntouttavaan työhön vankiloissa	17
7 Lähteet	18
8 Liitteet	18

1 Johdanto

Näissä linjauksissa kuvataan vankiloissa tehtävän hengellisen työn ja vankilasielunhoidon keskeiset ohjaavat periaatteet yleisellä tasolla. Vankilakohtaisesti näiden periaatteiden soveltamisesta tulee sopia vankilan omien toimijoiden kesken. Vankiloiden hengellisen työn ja vankilasielunhoidon yhteistyötoimikunnan tehtävä on käsitellä näitä periaatteita ja laatia ohjeet niin vankilan henkilökuntaa kuin vankilan ulkopuolisia hengellisen työn toimijoita varten. Hengellisellä työllä tai toiminnalla tarkoitetaan tässä kaikkea uskonnolliselta perustalta tapahtuvaa toimintaa vankilassa. Vankilasielunhoidolla tarkoitetaan tässä vankilasielunhoidon viranhaltijoiden toimintaa.

Vankiloissa toimii tällä hetkellä 1) päätoimisia Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaan kuuluvia pastoreita, 2) sivutoimisia kirkon henkilökuntaan kuuluvia pastoreita, 3) päätoimisia kirkon henkilökuntaan kuuluvia diakoniatyöntekijöitä ja 4) hengellisen työn yhdyshenkilöitä niissä yksiköissä, joissa pastorin tai diakoniatyöntekijän virkaa ei ole tai edellä mainittuja tehtäviä käy hoitamassa esimerkiksi seurakunnan työntekijä. Lisäksi vankiloissa käy useita muita hengellisiä toimijoita kuten Ortodoksisen kirkon, islamin yhteisöjen, Vapaakirkon, Helluntaiherätyksen, Pelastusarmeijan, Adventtikirkon ja muiden kristillisten yhteisöjen edustajia. Hengellisen työn vapaaehtoiset, kuten vankilähetit, vierailevat useimmissa vankiloissa.

Eriseurakuntien kanssatehtäväyhteistyö on tärkeää jovankeusaikana, mutta erityisesti vapautumisvaiheessa valmisteltaessa jatkumoa siviiliin, kuten kotipaikkakunnan seurakuntiin ja muihin hengellisiin toimijoihin. Useimpien hengellisten toimijoiden työssä vankiloissa on vahva yhtymäkohta myös muuhun kuntouttavaan toimintaan kuten päihdekuntoutukseen, perhetyöhön ja muuhun rikoksetonta elämää tukevaan toimintaan. Hengellisen työn toimijat tarjoavat siviilissä myös työllistymis- ja asumispalveluja sekä koulutusta omissa oppilaitoksissaan. Osalla vankiloiden pastoreista ja diakoniatyöntekijöistä on koulutus myös Rikosseuraamuslaitoksen omiin vaikuttavuusohjelmiin ja psykoterapeuttisiin menetelmiin. Osassa vankiloista on erityisiä hengelliseltä pohjalta toimivia osastoja, jotka tarjoavat kokonaisvaltaista kuntoutusta. Eri hengellisen työn toimijoiden työnkuvat, työmuodot ja toimintaa koskevat linjaukset ja säädökset esitellään tässä linjauksessa.

2 Uskonnon harjoittamista rangaistuslaitoksessa koskevat säädökset

2.1 Uskontoa koskevat kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat

Yhdistyneiden Kansakuntien Ihmisoikeuksien julistus (10.12.1948) 18. artikla

Kaikilla henkilöillä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vallan uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä vallan uskonnon tai vakaumuksen ilmaisemiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamisella, hartausmenoilla, palvonnalla tai uskontomenojen noudattamisella.

Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (16.12.1966) 18.artikla

Asetus yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta 30.1.1976/108:

- Jokaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden tunnustaa omavalintaista uskontoa tai uskoa taikka omaksua se sekä vapauden joko yksinään tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti harjoittaa uskontoaan tai uskoaan jumalanpalveluksissa, uskonnollisissa menoissa, hartaudenharjoituksissa tai opetuksessa.
- Ketään ei saa asettaa sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaa hänen vapauttaan tunnustaa tai valita oman valintansa mukainen uskonto tai usko.
- Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, jotka on säädetty lailla ja jotka ovat välttämättömiä suojelemaan yleistä turvallisuutta, järjestystä, terveydenhoitoa tai moraaliala tai muiden perusoikeuksia ja vapauksia.

Yhdistyneiden Kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt (2015) (Mandela-säännöt):

6. luku

- Seuraavia sääntöjä tulee soveltaa puolueettomasti. Kaikkia on kohdeltava tasavertaisesti rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansallisuuteen, yhteiskunnalliseen asemaan, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään katsomatta.
- Toisaalta on kunnioitettava vangin ja hänen edustamansa ryhmän uskonnollisia

ja moraalisia vakaumuksia.

41. luku

- Jos laitoksessa on riittävä määrä samaan uskontokuntaan kuuluvia vankeja, tulee sinne nimetä tai hyväksyä tähän uskontokuntaan kuuluva pätevä edustaja. Jos vankien määrä on riittävän suuri ja jos olosuhteet sallivat, pitäisi sielunhoitaja palkata kokopäivätoimiseksi työntekijäksi.
- Sielunhoitajaksi edellisen kohdan mukaisesti hyväksytyn tai nimetyn pätevän edustajan tulee saada pitää säännöllisiä jumalanpalveluksia, ja sopivina aikoina on hänen sallittava vierailia yksin oman uskontokuntaansa kuuluvien vankien luona sielunhoidollisissa asioissa.
- Keneltäkään vangilta ei saa kieltää pääsyä uskontokuntansa pätevän edustajan luo. Jos toisaalta joku vanki kieltäytyy vastaanottamasta minkään uskontokunnan edustajia, pitää hänen asennettaan kunnioittaa.

42. luku

- Niin pitkälle kuin käytännössä on mahdollista, tulee jokaiselle vangille antaa mahdollisuus tyydyttää uskonnollisia tarpeitaan osallistumalla laitoksessa järjestettäviin jumalanpalveluksiin sekä pitämällä hallussaan uskontokuntansa hartaus- ja oppikirjoja.

Euroopan Neuvoston Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (4.11.1950) 9. artikla

Laki 23.5.1990/438 ja Asetus sopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen voimaansaattamiseksi sekä niiden eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 18.5.1990/439:

- Jokaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa ja uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan ja uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.
- Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Euroopan neuvoston vankilasäännöt (2006):

Vankien ajatuksen, omantunnon ja uskonnonvapautta tulee kunnioittaa.

Vankilan olot tulee järjestää niin, että vangeilla on mahdollisuus harjoittaa uskontoaan ja vakaumustaan, osallistua uskontokuntansa pätevän edustajan järjestämiin uskonnollisiin tilaisuuksiin ja tavata henkilökohtaisesti uskontonsa edustajaa sekä pitää hallussaan uskonnolliseen vakaumukseensa liittyvää kirjallisuutta.

Vankeja ei saa pakottaa uskonnon harjoittamiseen, uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumiseen eikä uskonnon edustajan tapaamiseen.

2.2 Kansallinen lainsäädäntö

Suomen Perustuslaki 11§ (11.6.1999/731)

Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Uskonnonvapauslaki 1 luku 3§ (6.6.2003/453)

Jokaisella on oikeus päättää uskonnollisesta asemastaan liittymällä sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, joka hyväksyy hänet jäsenekseen, tai eroamalla siitä.

Vankeuslaki 11 luku 3§

Vankilassa on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vankien tarpeiden mukaan jumalanpalveluksia, hartaushetkiä ja muita uskonnollisia tilaisuuksia. Vangeille on annettava mahdollisuus tavata oman uskontokuntansa sielunhoitajaa tai muuta edustajaa. Vankilassa on oltava uskonnonharjoitukseen soveltuvat tilat. Vangilla on oikeus osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin, ellei:

- vanki ole sijoitettu varmuusosastolle taikka suorita 15 luvun 4§:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettua yksinäisrangaistusta; taikka
- vanki ole 15 luvun 15§:ssä tai 18 luvun 1§:n 1 momentissa tarkoitettuna toimenpiteen kohteena.

Vangilta, joka on päihtynyt tai joka häiritsee 1 momentissa tarkoitettua tilaisuutta,

taikka vaarantaa vankilan järjestystä tai turvallisuutta, voidaan evätä oikeus osallistua tilaisuuteen. Jos vanki ei saa osallistua yhteisiin tilaisuuksiin, hänen mahdollisuudestaan uskonnonharjoitukseen on huolehdittava muulla tavoin.

Tutkintavankeuslaki 7 luku 2§

Tutkintavangilla on oikeus osallistua vankilassa järjestettyihin jumalanpalveluksiin, hartaushetkiin ja muihin hengellisiin tilaisuuksiin, ellei:

- tutkintavanki suorita 10 luvun 4§:n 1 momentin yksinäisrangaistusta; taikka
- tutkintavanki ole 10 luvun 14§:ssä tai 13 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimenpiteen kohteena.

Tutkintavangilta, joka on päihtynyt tai joka häiritsee 1 momentissa tarkoitettua tilaisuutta taikka vaarantaa vankilan järjestystä tai turvallisuutta, voidaan evätä oikeus osallistua tilaisuuteen. Jos tutkintavanki ei voi osallistua yhteisiin tilaisuuksiin, hänen mahdollisuudestaan uskonnonharjoitukseen on huolehdittava muulla tavoin.

Tutkintavangille on annettava mahdollisuus tavata oman uskontokuntansa sielunhoitajaa tai muuta edustajaa.

3 Hengellisen työn muodot vankiloissa

3.1 Hengelliset toimijat suljetuissa vankiloissa ja avolaitoksissa

Suljetuissa vankiloissa on pääasiallisesti pastorin virka osana Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa. Tällä hetkellä kahdessa suljetussa ja kahdessa avolaitoksessa on päätoiminen diakoniatyöntekijän virka. He ovat kirkon henkilökuntaa. Osassa avolaitoksista kirkolla on sivutoiminen pastorin tai diakoniatyöntekijän virka. Muissa avolaitoksissa vangit käyttävät hengellisiä palveluja pääasiassa vankilan ulkopuolella poistumisluvilla. Neljässä suljetussa vankilassa on ollut hengellisiä osastoja, jotka ovat vankilan ulkopuolisen toimijan ja vankilan yhteistyössä toteuttamaa toimintaa (Kuopion ja Hämeenlinnan vankilassa Via Dia ry, Sukevan vankilassa KAN ry ja Vaasan vankilassa Settlementti ry).

3.2 Vankilan pastorin toimenkuva

Vankiloiden päätoimiset pastorit ovat Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa. Vankilan päätoimisen pastorin toimenkuvassa on kuvattu sekä pakolliset tehtävät että mahdolliset tehtävät (Liite 1: Vankilan pastorin toimenkuva). Pakollisia työtehtäviä ovat jumalanpalvelusten järjestäminen, muiden hengellisten tilaisuuksien järjestäminen, sielunhoito, kirkolliset toimitukset ja vankien kristillinen kasvatusta. Mahdolliset tehtävät riippuvat kunkin pastorin koulutuksesta ja resursseista sekä kunkin vankilan tarpeista ja resursseista. Näitä mahdollisia tehtäviä voivat olla esimerkiksi kuntouttavaan toimintaan, ohjelmatyöhön ja vapautumisen valmisteluun liittyvät sekä työyhteisöä tukevat tehtävät. Pastorin tehtävänä on toimia omassa vankilassaan yhdyshenkilönä ja toiminnan koordinoijana myös muiden uskontokuntien edustajille. Pastorin viran vastaista ei ole toimia tältä osin laitospastorin virasta eikä kyseessä ole osallistuminen toisen uskontokunnan uskonnonharjoittamiseen. Pastorin tulee kyetä toimimaan yhteistyössä muiden uskontokuntien edustajien kanssa ja toimimaan vähintään neuvoa antavana tahona, joka voi ohjata ja järjestää vangille mahdollisuuden esimerkiksi oman uskontokuntansa edustajan tapaamiseen tarvittaessa. Tällaisen koordinoijan roolissa on kuitenkin mahdollista toimia yksikössä jonkun muunkin henkilökunnan jäsenenä, mikäli yksikössä ei päätoimista pastoria. Vastuuhenkilön tulisi tällöin kuitenkin olla henkilö, joka on saanut perehdytystä tai täydennyskoulutusta asiaan. Vankilapastorin ja vankiladiakonin virkaan valituille kirkko järjestää vankilasielunhoidon erityiskoulutusta, johon virkaan valitun tulee osallistua, ja joka hänelle tulee mahdollistaa.

Vankiloiden sivutoimiset pastorit ovat kirkon henkilökuntaa ja saavat virkamääräyksensä tuomiokapitulilta. Vankiloiden sivutoimiset pastorit ja diakoniatyöntekijät järjestävät vankiloissa hengellistä toimintaa ja sielunhoitoa samalla tavoin kuin päätoimiset, mutta huomattavasti suppeammin. Sivutoimiset pastorit ja diakoniatyöntekijät sekä muut hengellisen toiminnan ja sielun hoidon

paikalliset toimijat sopivat paikallisesti käytännön järjestelyt. Palkkioita voidaan maksaa Rikosseuraamuslaitoksen päätöksen 50/141/2019 mukaan. Käytännön järjestelyihin liittyviä asioita valmistellaan työvaliokunnan toimesta yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja kirkon henkilöstön kanssa.

3.3 Vankilan diakoniatyöntekijän toimenkuva

Vankiloiden päätoimiset ja sivutoimiset diakoniatyöntekijät ovat kirkon henkilökuntaa, jotka nimittää tehtäviinsä tuomiokapituli. Vankiladiakonin työnantajana tuomiokapituli laatii viran toimenkuvan. Diakoniatyöntekijät hoitavat hengellistä työtä ja sielunhoitoa pois lukien pappisvirkaan sidotut tehtävät (jumalanpalvelusten toimittaminen ja kirkolliset toimitukset). Diakonian virka eroaa pappisvirasta myös rippisalaisuuden suhteen. Diakoniatyöntekijät osallistuvat vankilan kuntouttavaan toimintaan mahdollisuuksiensa ja osaamisensa mukaan (esimerkiksi ohjelmatyö, päihdetyö, perhetyö ja muu yksilötyö). He voivat myös toimia yhdyshenkilönä eri uskonnollisten toimijoiden kanssa ja tukea vankilan johtoa papillisten palvelujen järjestämiseksi.

3.4. Eri kirkko- ja uskontokuntien toiminta

Vankiloissa toimii useita kirkko- ja uskontokuntia vankien tarpeiden ja yksikön resurssien mukaan. Suurin osa näistä on kristillisiä yhteisöjä, joista merkittävimpiä ovat niin sanotut vapaiden suuntien edustajat kuten helluntaiseurakunnat, vapaaseurakunnat, Pelastusarmeija ja adventtiseurakunnat. Ortodoksinen kirkko on toiminut omien jäsentensä lisäksi venäjänkielisten ortodoksisen taustan omaavien vankien parissa. Muiden uskontokuntien osalta vankiloissa on käynyt lähinnä islamin yhteisöjen edustajia kuten imaameja. Nämä toimijat järjestävät toiminnan omilla resursseillaan. Toimijat järjestävät hengellisiä tilaisuuksia, ryhmämuotoista toimintaa ja vankien henkilökohtaisia tapaamisia. Oikeutus toimintaan perustuu vankien oikeuteen olla halutessaan yhteydessä omaan uskontokuntaansa tai mihin tahansa valitsemaansa uskonnolliseen yhteisöön. Vankilan tehtävänä on vankeuslain mukaan mahdollistaa tämä vankeusaikana (Vankeuslaki 11 luku 3§). Viime kädessä vastuu tästä on vankilan johtajalla.

3.5 Hengelliset osastot

Hengellisten osastojen toiminta koostuu kolmesta elementistä: ohjelmoidusta ryhmämuotoisesta kuntouttavasta toiminnasta, yksilötyöstä (mm. sielunhoidosta) ja työtoimintaan osallistumisesta. Kuntouttavassa toiminnassa keskeisenä on päihdekuntoutus ja jatkumojen luominen siviiliin. Osastoilta voidaan valmistella muun muassa koevapauksia ja rangaistusaikaista kuntoutusta ulkopuolisessa laitoksessa. Osastoille hakeutuminen on vapaaehtoista ja avoinna kaikille vangeille vakaumuksesta riippumatta. Vaasassa toiminta perustuu käsikirjaan. Kan-osastolla ja ViaDian osastoilla toimitaan käytännössä toimiviksi todettuja päihdetyöhön kehitettyjä menetelmiä soveltaen.

3.6 Hengellinen vapaaehtoistyö

Vapaaehtoisten tekemä hengellinen työ sisältää edellä kuvattuja toimintamuotoja (ks. 3.4). Vankilatyötä tekevät kirkkokunnat (Evankelis-luterilainen kirkko, Helluntaiherätys, Adventtikirkko, Vapaakirkko, Pelastusarmeija, Baptistikirkko) järjestävät yhteistyössä hengellisen vapaaehtoistyön koulutusta. Koulutus on avoin kaikkien kristillisten toimijoiden vapaaehtoisille. Koulutukseen ja hengelliseen vankilatyöhön hakeudutaan oman seurakunnan tai muun hengellisen yhteisön lähettämänä. Kirkkokuntien oman koulutuksen lisäksi vankiloiden järjestämä neuvonta ja ohjaus ovat tarpeen, jotta voidaan huomioida vankilakohtaiset tarpeet ja periaatteet toiminnassa. Vapaaehtoisia koskevista asioista sovitaan vankilan ja seurakunnan välisessä yhteistyösopimuksessa (Liite 2: Sopimus hengellisen toiminnan järjestämisestä vankilan ja ulkopuolisen toimijan välillä), josta vastuukysymykset ja käytännön toimintaa ohjaavat periaatteet käyvät ilmi. Hengellisen vapaaehtoistoiminnan lähtökohta on sama kuin muunkin hengellisen toiminnan eli vangin ilmaisema oma halu tällaiseen toimintaan.

3.7 Hengellisen toiminnan tilat

Vankiloissa tulee olla uskonnonharjoittamiseen soveltuvat tilat (Vankeuslaki 11 luku 3§). Kaikissa suljetuissa vankiloissa on kirkkosali, kappeli tai vastaava tila. Kirkkotila on pyrittävä järjestämään siten, että se soveltuu eri kirkko- ja uskontokuntien uskonnonharjoittamiseen, tai tähän tarkoitukseen on oltava muu sopiva tila. Uskonnonharjoittamisen oikeus on huomioitava myös osastojen järjestelyissä, esimerkiksi muslimieilla tulee olla mahdollisuus viettää Ramadania. Hengelliseen tilaisuuteen osallistumisen ja muiden perusoikeuksiin kuuluvien oikeuksien, kuten ulkoilun tai läheisten tapaamisen, ei tule muodostua toisensa poissulkeviksi vaihtoehtoiksi (Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 570/4/15). Myös tapaamistiloissa tulee huomioida mahdollisuus uskonnonharjoittamiseen tarvittaessa.

3.8 Hengellisen työn toimijat vapautumisvaiheen tukijana ja yhdyskuntaseuraamuksissa

Siviiliyhteiskunnassa toimivat seurakunnat ja järjestöt ovat käytettävissä yhteistyöhön koko vankeusprosessin ajan vankien ja heidän läheistensä tukemiseksi. Erityisesti vapautumisvaiheessa yhteistyötä voidaan tehdä niin hengellisen ja psykososiaalisen tuen kuin konkreettisten vapautumisjärjestelyjen suhteen (esimerkiksi taloudellinen tuki, päihdetyö, asumisen tuki, tukikodit ja hoitoyksiköt). Myös koevapauksia, sopimushoitoa rangaistusajan jälkeen, rangaistusaikaista kuntoutusta ulkopuolisessa yksikössä ja valvontaa ehdonalaisessa voidaan toteuttaa yhteistyössä hengellisten toimijoiden kanssa. Yhteistyötä seurakuntien ja järjestöjen kanssa voidaan tehdä myös yhdyskuntaseuraamuksissa. Seurakuntien

työntekijöiden ja eri yhteisöjen tekemä työ vankiloissa koko vankeuskaaren aikana on merkittävä tuki Rikosseuraamuslaitoksen hengelliselle työlle.

3.9 Vankien ja heidän läheistensä informointi hengellisestä toiminnasta vankilassa ja vapautumisen jälkeen

Vangin tullessa vankilaan häntä tulee informoida mahdollisuudesta osallistua hengelliseen toimintaan ja sielunhoitoon. Hänelle tulee ilmoittaa myös mahdollisuudesta saada olla yhteydessä omaan tai toivomaansa uskontokuntaan. Tiedottamisessa on vankilaan tulovaiheessa mahdollista käyttää esitettä hengellisestä toiminnasta. Myös vankien läheisiä on hyvä tiedottaa heitä koskevista vankilasielunhoidon ja seurakuntien tarjoamista tukitoimista, esimerkiksi kriisityön ja perhetyön osalta.

3.10 Vankien hengelliset tarpeet osana sijoittelua ja rangaistusajan suunnitelman laadintaa

Uuteen asiakastietojärjestelmään siirryttäessä vangeilta on tarkoitus tiedustella sijoitteluvaiheessa hengelliseen toimintaan ja sielunhoitoon liittyvistä tarpeista ja toiveista osana peruskartoitusta. Vangeilla on tässä yhteydessä mahdollisuus halutessaan ilmaista uskonnollinen taustansa. Sijoitteluvaiheessa kartoitettujen tarpeiden pohjalta laaditussa rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan vankeusvängin mahdolliset hengelliset tarpeet ja hengellisiin palveluihin osallistuminen. Jokaisen yksikön hengelliset palvelut on esitelty yksikön palvelukartassa, jonka pohjalta vankia voidaan alustavasti ohjata tarpeita vastaavaan hengelliseen toimintaan.

4 Hengellisen työn organisointi ja työnjako vankiloissa

Vankiloiden päätoimiset pastorit ovat työnjohdollisesti ja uskonnollisen toiminnan koordinaativastuun osalta vankilan johtajan alaisuudessa. Lähiesimiehenä voi toimia vankilan johtaja tai toiminnoista vastaava apulaisjohtaja. Kirkon henkilökuntaan kuuluvat sivutoimiset pastorit ja päätoimiset diakoniatyöntekijät ovat työnjohdollisesti oman työnantajansa alaisuudessa. Työnantajansa suostumuksella he voivat toimia päätoimisten pastoreiden tavoin vankilan johdon vastuulla olevan uskonnollisen toiminnan koordinaation avustamisessa. Pappisvirkaa koskevissa asioissa päätoimiset pastorit ovat hiippakuntansa piispan ja tuomiokapitulin alaisia.

Vankiloiden hengellisen toiminnan valtakunnallista ohjausta ja koordinointia varten on vastuuhenkilö sekä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä että Kirkkohallituksessa. Ohjausta ja koordinointia varten on muodostettu hengellisen työn neuvottelukunta, jonka jäsenet koostuvat Rikosseuraamuslaitoksen, evankelis-luterilaisen kirkon ja muiden kirkkokuntien edustajista. Tarvittaessa neuvottelukunta voi kutsua myös muiden uskontokuntien edustajia osallistumaan toimintaan. Neuvottelukunta kokoontuu 2-4 kertaa vuodessa. Lisäksi jokaiselle rikosseuraamusalueelle on nimetty alueen hengellisen työn yhdyshenkilö, joka on Rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaa oleva pastori, ja jokaisella alueella yhden kehitys-päällikön tehtäviin kuuluu vastuu hengellisen työn organisoinnista alueellaan.

Hengellisen työn ja sielunhoidon koordinaatiota varten vankiloissa on hengellisen työn toimikunta. Sen tehtävänä on kehittää ja tukea hengellistä toimintaa vankiloissa (Liite 3: Vankilan hengellisen työn toimikunnan työjärjestys). Toimikunnan puheenjohtajana toimii vankilan johdon nimeämä hengellisen työn yhteistyöstä vastaava vankilan viranhaltija (muu kuin vankilasielunhoidon viranhaltija) ja esittelijänä vankilasielunhoidon viranhaltija. Toimikunnan jäsenet koostuvat merkittävimpien hengellistä työtä vankilassa tekevien kirkko- ja uskontokuntien edustajista.

Vankilan pastorin toiminnasta voidaan kannella pappisvirkaa koskevin osin tuomiokapituliin ja vankilan viranhaltijana toimimisen osalta vankilan johtajalle. Päätoimisten vankiladiakonien toiminnasta kanteleminen tapahtuu tuomiokapituliin. Seurakuntien työntekijöiden ja vapaaehtoisten toimintaan tyytymätön voi kääntyä asianomaisen seurakunnan johdon puoleen.

5 Hengellisen työn eettiset ja turvallisuuskysymykset

Hengellinen työ vankiloissa tapahtuu vankilan edellyttämien turvallisuusnäkökohtien ja eettisten periaatteiden puitteissa, joita viime kädessä säätelevät Vankeuslaki ja Tutkintavankeuslaki. Pastoreita sitoo rippisalaisuus (Kirkkolaki 5 luku 2 §) ja diakoniatyöntekijöitä sitoo Julkisuuslain mukainen vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto (Julkisuuslaki 6 luku 23 §), jota Kirkkolaki täydentää (Kirkkolaki 25. luku 8 §). Julkisuuslain mukainen vaitiolovelvollisuus koskee myös vapaaehtoisia. Kaikkia vankiloissa työskenteleviä sitoo yleinen vaitiolovelvollisuus asiakasta koskevista asioista (Vankeuslaki 12 luku 11 a § ja Tutkintavankeuslaki 8 luku 9 a §: Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto). Myös kirjaaminen esimerkiksi Vankitietojärjestelmään voi tapahtua ainoastaan vangin luvalla.

Kahdenkeskisten tapaamisten ja tilaisuuksien järjestelyssä on huomioitava vankilan erityisolosuhteet turvallisuuden ja luottamuksellisuuden osalta. Hengellisessä työssä vankilassa tulee huomioida vankien erilaisten vakaumuksien kunnioittamisen periaate ja lailla säädettyjen yhdenvertaisuutta vaarantamattomien yksilöiden piirteiden kunnioittaminen kuten sukupuoli suuntautuminen ja muut laissa mainitut syrjimättömyysedellytykset (Yhdenvertaisuuslaki 3 luku 8 §). Vankilassa vierailevien vapaaehtoisten hengellisten toimijoiden edellytetään kunnioittavan näitä periaatteita ja sovittavan hengellisen sanoman kuulijakunnan erilaisiin tarpeisiin.

Eri uskonto- ja kirkkokuntien välillä tulee vallita keskinäinen kunnioitus. Kaikissa ongelmatilanteissa ja erityisesti turvallisuuskysymyksissä vapaaehtoisten toimijoiden tulee olla yhteydessä vankilan henkilökuntaan sekä vankilan ja toimijan välisessä sopimuksessa mainittuihin vastuuhenkilöihin. Vankiloissa on huomioitava myös ekstremistisen ja radikalisoituneen ajattelun ilmiöt, jotka voivat liittyä myös uskonnollisiin näkemyksiin. Kaikista vankiloista vierailevista vapaaehtoistyöntekijöistä tehdään perusmuotoinen turvallisuusselvitys (Liite 5: Ohje vankiloissa vierailevista vapaaehtoistyöntekijöistä Dnro 3/0004/2019).

6 Hengellisen työn liittyminen vaikuttavaan ja kuntouttavaan työhön vankiloissa

Vankiloissa järjestetään paljon erilaista kuntouttavaa toimintaa, joka sisältää liittymäkohtia myös hengelliseen työhön. Voidaan myös puhua erikseen hengellisestä (hengellisessä viitekehyksessä tapahtuvasta) kuntoutuksesta. Vankiloissa tarjottava kuntoutus sisältää muun muassa sosiaalityötä, psykologista ja psykoterapeuttista työtä, päihdekuntoutusta, uusimisriskiä vähentävää ohjelmatyötä sekä lapsi- ja perhetyötä. Riippuen vankilasielunhoitajan ja muun uskonnollisen toimijan omasta osaamisesta ja resursseista heillä voi olla liittymäkohtia kaikkiin edellä mainittuihin työmuotoihin. Perinteisesti päihdetyö, lapsi- ja perhetyö sekä vankilasta vapautumisen jälkeisessä sijoittumisessa hengellisten toimijoiden ja seurakuntien tarjoama päihdekuntoutus ja asumissosiaaliset palvelut sivuavat hengellistä työtä vankiloissa. Osalla vankilasielunhoidon viranhaltijoita on myös psykoterapeuttista tai muuta kuntouttavan työn koulutusta. Osalla hengellisen työn toimijoista on koulutusta erilaisiin vaikuttavuusohjelmiin ja muuta ammatillista täydennyskoulutusta esimerkiksi päihdetyöhön.

Palvelujen kokonaiskartoittamiseen liittyvä niin kutsuttu palvelukarttatyö on tuonut esiin hengellisen työn liittymäkohdat useisiin kuntouttavan työn muotoihin ja uusimisriskiin vaikuttaviin teemoihin. Palvelukarttatyössä on kartoitettu eri ulkopuolisten toimijoiden tarjoamia palveluita kaikilta työskentelyalueilta. Hengellisen työn palvelukarttaa on työstetty yhdessä vankiloiden pastorien ja diakoniatyöntekijöiden kanssa työn kokonaiskuvan kartoittamiseksi ja hengellisen työn palvelujen tavoitettavuuden ja niihin ohjaamisen parantamiseksi. Rangaistusajan suunnitelmissa hengelliset tarpeet ja hengellisen työn palvelut moninaisiin tarpeisiin vastaamiseksi on huomioitava jatkossakin ja pyrittävä ohjaamaan jokainen vanki yksilöllisten riskiensä ja tarpeidensa kannalta hänelle vaikuttavimpiin ja tarkoituksenmukaisimpiin palveluihin.

Palvelukarttatyössä on myös korostettu kuntoutumisen jatkumoiden luomista siviiliin vapautuessa. Tässä nivelkohdassa hengellisen työn osalta keskeisiksi nousevat erilaiset kotipaikkakunnan seurakunnat ja järjestöt, jotka voivat tarjota esimerkiksi päihdekuntoutusta, tuettua asumista, psykososiaalista tukea sekä työllistymis- ja kouluttautumismahdollisuuksia jo koevapausaikana ja toisaalta vapautumisen jälkeen. Hengellisen työn erilaisten palvelujen kokonaiskuva on laitospaikkainen, mutta valtakunnallinen palveluiden kokoaminen on aloitettu. Lähtökohtaisesti hengelliset palvelut sijoittuvat työskentelyalueelle 2: Arvot, ajattelu ja käyttäytyminen. Liittymäkohtia eri hengellisiä palveluja tarjoavilla tahoilla voi kuitenkin olla tarjonnastaan riippuen useilla eri työskentelyalueilla (Liite 4: Hengellisen työn palvelukartta). Lisäksi kokonaan kartoittamatta ovat vielä mahdollisuudet sähköisten kanavien kautta tapahtuvaan hengelliseen toimintaan. Lisätietoja eri seurakuntien ja järjestöjen vankiloissa tapahtuvasta toiminnasta löytyy osoitteesta: www.kirkotvankiloissa.fi.

7 Lähteet

Aika puhua - aika vaieta. Rippisalaisuus ja vaitiolovelvollisuus kirkossa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2011:2.

Uskonnon harjoittaminen vankiloissa. Selvitys uskonnonharjoittamiseen vankiloissa liittyvistä kysymyksistä. Työryhmän raportti 30.4.2015. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja 28: Kirkko ja toiminta. Kirkkohallitus, Helsinki 2015.

8 Liitteet

Liite 1	Vankilan pastorin toimenkuva
Liite 2	Sopimus hengellisen toiminnan järjestämisestä vankilan ja ulkopuolisen toimijan välillä
Liite 3	Vankilan hengellisen työn yhteistyötoimikunnan työjärjestys
Liite 4	Hengellisen työn palvelukartta
Liite 5	Ohje vankiloissa vierailevista vapaaehtoistyöntekijöistä

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Puh. 029 56 88500

Fax 029 56 65440

viestinta.rise@om.fi